

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNING BADIY-ESTETIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Umarova Gulshod Abdujabbarovna

GULDPI Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi

E-mail: gulshodumarova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14619208>

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarning badiiy-estetik tarbiyasini rivojlantirish metodikasini o'rganish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida uni amalga oshirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim-tarbiya, badiiy-estetik tarbiya, texnologiya, rivojlantirish, metodika.

Аннотация. В статье описана методика развития художественно-эстетического воспитания старших дошкольников, пути его реализации в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: Образование, художественно-эстетическое воспитание, технология, разработка, методика.

Abstract. The article describes the methodology for the development of artistic and aesthetic education of older preschoolers, the ways of its implementation in preschool educational institutions.

Keywords: Education, artistic and aesthetic education, technology, development, methodology.

Ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish, uning mazmun-mohiyatini qayta ko'rib chiqish kontekstida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ko'p qirrali texnologiyalarni rivojlantirish sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik rivojlanishini metodik ta'minlash masalasiga alohida e'tibor qaratish lozim (L.A.Obuxova, N.N.Poddyakov, Ye.Ye.Sapogova va boshqalar) [311; 316; 339; 377].

Maktabgacha ta'lim dasturini amalga oshirish shartlaridan biri ta'lim jarayonini tashkiliy-metodik ta'minlashdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik tarbiyasini rivojlantirish modelini amalga oshirish maktabgacha ta'lim tashkilotlarida uslubiy ishning maqsadli yo'nalishini o'zgartirishni o'z ichiga oladi: 1) har bir tarbiyachi-pedagogning individual ijodiy komponentini, uning faol shaxsiyatini hisobga olgan holda rivojlantirish va o'z-o'zini rivojlantirish; 2) tarbiyachi-pedagogning sifat jihatidan kompetensiyalari va kasbiy

o'zini o'zi tashkil etishning paydo bo'lishi (S.M.Volkova, L.M.Volobueva, Ye.B.Kuznesova, A.M.Moiseev, I.V.Nikishina va boshqalar) [107; 236; 287; 303; 375].

Uslubiy ishning qadriyatlari ta'lim maqsadlari bilan belgilanadi - tarbiyachi-pedagogni yangi ta'lim texnologiyalarini o'zlashtirish jarayonida o'zini o'zi tashkil etish, o'zini o'zi anglash va shaxsiy o'zini o'zi anglash sub'ekti sifatida tayyorlash. Maktabgacha ta'limni boshqarish terminologiyasida "pedagogni qo'llab-quvvatlash" va "tarbiyachi-pedagogni uslubiy ta'minlash" tushunchalari paydo bo'ldi (O.M.Boykova, Ye.A.Kuznesova, I.V.Nikishina va boshqalar).

Oilada bolaning ijtimoiylashuvi uchun sharoit yaratishni hisobga olgan holda, maktabgacha ta'lim bugungi kunda "oila o'rniga ta'lim" yondashuvini "oila bilan ta'lim" yondashuviga o'zgartiradi (N.N.Bukina, Ye.S.Yevdokimova, L.I.Ponomareva va boshqalar [66; 157; 345]. Maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik rivojlanishi bo'yicha ishlarning yaxlit tizimi maktabgacha ta'lim tashkilotlari va oilalar o'rtasidagi hamkorlikning uzoq muddatli rejalarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi

"Badiiy-estetik rivojlanish"ni amalga oshirish bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotlarining metodik ishlari tizimini takomillashtirish ma'lum bir ketma-ketlikda amalga oshiriladi: mavzuga oid badiiy-estetik muhitni yaratish; zamonaviy pedagogik resurslar va didaktik vositalarning o'zgaruvchanligini ta'minlash; ta'lim jarayonida samarali shakl va metodlardan foydalanish.

Rivojlanayotgan badiiy-estetik muhitni yaratish. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida badiiy-estetik muhitini tashkil etish uchun ma'lum talablar mavjud: 1) atrof-muhitning axborot mazmuni (ijodiy markazlarda bolalar faoliyatini oqilona tashkil etish); 2) atrof-muhitning o'zgaruvchanligi (mintaqaning ijtimoiy-madaniy, etnografik va milliy xususiyatlarini hisobga olgan holda bolalar makonining estetik dizayni); 3) atrof-muhitning ko'p funktsionalligi ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalashning kompleks tematik modeliga muvofiq ta'minlanadi [105; 125; 347]. Agar ekologik makon sharoit va tarbiyachi-pedagoglarga bog'liq bo'lsa, unda bu muhitda joylashgan bolaning "ichki" dunyosi pedagogik tahlilga mos kelmaydi - u shaxsning rivojlanishini boshqaradi, barcha ichki jarayonlarni belgilaydi, harakatlarni rag'batlantiradi va uning rivojlanishini ta'minlaydi.

Moddiy va jarayonli-texnologik shart-sharoitlarni amalga oshirish maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy-estetik rivojlantirishning zamonaviy pedagogik resurslari va didaktik vositalarining o'zgaruvchanligi, tarbiyachi-pedagogning maktabgacha ta'lim tashkilotlarining

ijtimoiy-madaniy resurslariga e'tibor qaratishi va ulardan foydalanish imkoniyati bilan ta'minlanadi.

Pedagogik resurslar va didaktik vositalardan ta'lim jarayonida foydalanish zaruriy harakat bo'lib, maktabgacha ta'lim sifatini ta'minlovchi har bir tarbiyachi-pedagogning ijodiy tashabbuslarini rivojlantirishning yuqori darajasiga olib chiqishga imkon beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash va o'qitish jarayonida ta'limning tashkiliy shakllari ijtimoiy jihatdan shartli bo'lib, tarbiyachi-pedagog va bolaning ma'lum tartibda amalga oshiriladigan harakatlarining tashqi ifodasi bo'lib xizmat qiladi [202, 375-b]. O'quv faoliyatini boyitish, qiziqarli va rang-barang qilish uchun tarbiyachi-pedagog dasturiy materialni o'zlashtirish vazifalarini amalga oshirish uchun bolalarning badiiy va ijodiy faoliyatini tashkil etish shakllarini diqqat bilan tanlashi kerak (L.N.Vaxrusheva, A.M.Verbenes, I.A.Likova va boshqalar) [95; 101; 260]. I.A.Likova ta'kidlaganidek, tarbiyachi-pedagoglarning oldida turgan asosiy vazifalardan biri o'qitishni tashkil etishning turli xil innovatsion shakllarini izlash va ular o'rtasida moslashuvchan aloqalarni o'rnatishdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik rivojlanishi jarayonini dasturiy va uslubiy ta'minlash tarbiyachi-pedagog va bolalar o'rtasidagi o'zaro bog'liq bo'lgan ketma-ket metodlar tizimi sifatida samarali o'qitish usullaridan foydalanishni talab qiladi, bu esa ehtiyojli-motivatsion soha va ongni rivojlantirishga yordam beradi. Ilmiy adabiyotlarda "metod" tarbiyachi-pedagog va bolaning birgalikdagi faoliyatiga asoslangan o'quv jarayonining "o'zagi" va qo'yilgan maqsad va yakuniy natija o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in sifatida qoraladi [343, 218-b]. Maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik rivojlanishi jarayonining muvaffaqiyati tarbiyachi-pedagoglarning tomonidan qo'yilgan muammolarni samarali hal qilish uchun qo'llaniladigan an'anaviy o'qitish metodlari guruhi bilan belgilanadi. An'anaviy o'qitish metodlariga asoslanib, biz ularni maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy san'atda badiiy-estetik rivojlanishi bilan bog'liq holda amalga oshirish xususiyatlarini ko'rsatamiz.

Reproduktiv metod tasviriy san'at bo'yicha eng qisqa vaqt ichida katta miqdordagi bilim va ko'nikmalarni ta'minlaydi, bu esa turli xil murakkablikdagi grafik mashqlarni qayta-qayta takrorlash tufayli bolaning bilimlarining mustahkamligiga ta'sir qiladi. Bu metod bolaning ijodiy faoliyatidan oldin bo'ladi, shuning uchun o'quv jarayonida tarbiyachi-pedagog reproduktiv metodni boshqa o'qitish metodlari (vizual, og'zaki va boshqalar) bilan birlashtirishi kerak. Bolaning rasm chizishdagi indikativ-tadqiqot faoliyati (tekshiruv asosida ob'ektni keyinchalik tasvirlash uchun uning xususiyatlari bilan tanishish) yaxlit tasvirni shakllantirishga

yordam beradi va uni batafsil tasvirlash uchun keyingi amaliy harakatlarni amalga oshiradi (A.V.Zaporojes, T.V.Yendoviskaya, O.V.Ovchinnikova, L.S.Svetkova va boshqalar).

Axborotli-retseptiv metod. Ushbu metodning mohiyati quyidagi xususiyatlarda namoyon bo'ladi: tarbiyachi-pedagog bilimlarni idrok etishni "tayyor" shaklda tashkil qiladi. Ob'ektlar va badiiy tasvirlar bilan tanishish jarayonida bolalar olingan bilimlarni idrok etadilar, tushunadilar va xotirasiga saqlaydilar, bu esa bolaning samarali ijodini boyitadi, tarbiyachi-pedagog esa barcha ma'lumot manbalaridan (vizuallik, so'z, harakatlar va boshqalar) foydalanadi. Axborotli-retseptiv o'qitish metodlari bolalarning rasm chizishda ijodkorligini rivojlantirish uchun samarali hisoblanadi

Namoyish qilish metodi bolaning badiiy tasvirlarni vizual va hissiy idrok etishini o'z ichiga oladi. Namoyish qilish metodi bolaning o'zi ob'ektni, jarayonni yoki hodisani va ma'lum bog'liqliklarni o'rnatganda samarali bo'ladi, buning natijasida faol kognitiv jarayon amalga oshiriladi. Kuzatish jarayonida bolalar illustrasiyalarga, rasmlarga qarab, atrofdagi dunyoning hodisalari va ob'ektlari bilan tanishadilar, ularning individual xususiyatlari va fazilatlarini, tipik va tuzilish xususiyatlarini o'rganadilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlash amaliyotida tarbiyachi-pedagog ob'ektlarni (taktik, vizual va boshqalar) takroriy tekshirishdan foydalanadi.

Maqsadli kuzatish metodi bolaning g'oyalarini boyitadi, san'at asarlarini yanada chuqur idrok etishga yordam beradi; "kuzatish" va tafakkur tajribasini, bolalarning hissiy tajribasini, ularning rang mansubligiga ko'ra rassom tomonidan qo'llaniladigan soyalarni farqlash qobiliyatini boyitadi.

Illustratsiya metodi predmetlar, jarayonlar va hodisalarni ramziy tasvirlashda (plakatlar, modellar, albomlar, atlaslar va boshqalar) aks ettirish va idrok etishni o'z ichiga oladi. Vizual aloqa hodisalari sifatida ramziy tasvirlar bolaning estetik xabarni tushunish jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi. Badiiy-estetik rivojlanishda ko'rgazmalilik, maxsus tizimlashtirilgan materiallar tarbiyachi-pedagog va bolalarning birgalikdagi ijodiy faoliyatini tashkil etishning universal vositasidir (A.G.Gogoberidze, T.N.Doronova, T.S.Kazakova, T.S.Komarova, I.A.Likova va boshqalar).

Evristik metod tarbiyachi-pedagogning muammoni oldindan yangi bilim berilmagan bolalar ishtirokida hal qilishiga to'g'ri keladi. Muammoni birgalikda o'rganish jarayonida bolalar mustaqil ravishda tasvirlash usullari va vositalarini tanlaydilar. Bunday o'quv jarayoni bolalar faoliyatining ortib borayotgan qiziqishi, yuqori faolligi va intensivligi bilan to'ldiriladi va olingan bilimlar samaradorlik bilan ajralib turadi. Bolaning badiiy va ijodiy faoliyatidagi evristik metod ijodkorlikni rivojlantirish vositasi bo'lib xizmat qiladi, bu bolaning "ongda"

harakat qilish qobiliyatini rivojlantirish va uning umumiy qobiliyatlarini shakllantirish darajasi bilan bog'liq (D.Ye.Bogoyavlenskaya, Ye.I.Nikolaeva, Ya.A.Ponomarev, A.I.Savenkov va boshqalar) [58; 304; 369].

Rag'batlantirish va motivatsiya metodi. Motivatsiya dinamik ta'lim va bolani samarali faoliyatga undash mexanizmi sifatida ta'lim mazmunini faol rivojlantirishga yordam beradi (Ye.P.Ilin, A.N.Leontev, N.V.Shaidurova va boshqalar). N.V.Shaydurova tasviriy faoliyat jarayonida tarbiyachi-pedagog tomonidan qo'llaniladigan yetakchi metodlarni belgilaydi. Hissiy rag'batlantirish metodlariga quyidagilar kiradi: algoritmik sxemalar yordamida murakkablikni oshirish vazifalarini tanlash; bolaning tanlangan faoliyat yo'nalishini rag'batlantirish; o'yin vaziyatlari va o'yin shakllaridan foydalanish; idrok etish orqali yorqin vizual va majoziy tasvirlarni yaratish [462, 45-b].

O'yin metodi tarbiyachi-pedagog tomonidan badiiy va ijodiy faoliyat jarayonida o'yinni o'rganish holatlari, o'yin tajribasi va o'yin harakatlari shaklida faol qo'llaniladi. Ular bolaning ko'nikma va qobiliyatlarini maksimal darajada egallashini, ijodkorlikni rivojlantirishni va o'rganish uchun shaxsiy mazmunli motivatsiyani yaratishni ta'minlaydi. O'yin metodining o'ziga xosligi o'yin vazifalari mazmunida, o'yin materialining tabiatida va bolalarning o'yin harakatlarini bajarish usullarida namoyon bo'ladi (Russ S., Xirsh-Pasek K., Michnik Golinkoff R. va boshqalar) [7; 10].

Shunday qilib, taqdim etilgan metodlar maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik rivojlanishi metodlarining mazmunini to'ldiradi. Tarbiyachi-pedagogning maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy-estetik rivojlantirish metodlarini tanlash ta'lim-tarbiya maqsadlari, didaktik maqsadlari, tarbiyalanuvchilarning xususiyatlari, qobiliyatlari va imkoniyatlariga asoslanishi kerak.

REFERENCES

1. Maktabgacha pedagogika f. r. Qodirova, Sh. Q. Toshpo'latova, N.M. Kayumova, M. N. A'zamova "Tafakkur" Nashriyoti Toshkent – 2019
2. Polat E.S. Ta'lim tizimidagi zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari - M .: "Akademiya" nashriyot markazi, 2008 y.
3. Umarova, G. (2024). METHODOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Modern Science and Research, 3(2), 913-918.

4. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING ILK VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR RIVOJLANISHIGA QO‘YILADIGAN DAVLAT TALABLARI. – T., 2018.
5. Umarova, G. (2023). PREPARING STUDENTS OF PRESCHOOL EDUCATION TO DEVELOP THEIR ARTISTIC AND AESTHETIC ABILITIES ON THE BASIS OF ART EDUCATION IN CHILDREN. *Modern Science and Research*, 2(12), 229-232.
6. Umarova, G. (2023). ENHANCING METHODOLOGY FOR PREPARING PRESCHOOL STUDENTS FOR ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(12 Part 2), 49-52.
7. Umarova, G. A. (2022). FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF PRESCHOOL CHILDREN. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(6), 552-558.
8. Ergashev, R. N., Umarova, G. A., Tayloкова, G. M., Eshonkulova, M. K., Mamirova Z.U. (2021). FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE LECTURERS. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 48(12).
9. Umarova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalashda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFICPRACTICAL CONFERENCE ON “ACTUAL PROBLEMS OF DIGITAL AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE CONTINUING EDUCATION SYSTEMS”, 2024.